

РЭЦЭНЗІІ

RADOSŁAW KALETA. BŁĘDOLOGIA W GLOTTODYDAKTYCE
BIAŁORUTENISTYCZNEJ. – WARSZAWA, 2018. – 368 s.

Выкладанне замежнай мовы як напрамак дыдактычнай навукі мае свае метадалагічныя перадумовы і метадычныя прыёмы. Асабліва важнай у цяперашні час у практыцы выкладання паўстае праблематыка міжкультурнай камунікацыі з яе выражанай антрапацэнтрычнасцю і арыентацыяй на ўсведамленне чалавека як моўнай асобы. Сучасны метадычны падыход мае мэтавую формулу «навучаць камунікацыі на чужой мове», пры гэтым не варта забывацца пра розныя аспекты феномена моўнай асобы – паводзінныя і сацыякультурныя.

Манаграфія супрацоўніка кафедры беларусістыкі Варшаўскага ўніверсітэта, доктара габілітаванага Р. Калеты «Błędogologia w glottodydaktyce białorutenistycznej» («Памылкалогія ў беларусістычнай глотадыдактыцы») якраз і пацвярджае тэзіс пра навучэнца як пра моўную асобу. Аналіз і класіфікацыя памылак – гэта такі ракурс у вывучэнні мовы як замежнай, які тлумачыцца не толькі акадэмічнай непаспяховасцю, але і дзейнасцю іншых фактараў – уплывам уласнамоўных лексіка-граматычных схем, практыкі арфаграфічнага афармлення і пераносу яе на чужамоўнае напісанне і інш.

Кніга створана на матэрыяле 660 рэальных студэнцкіх работ – тэстаў, дыктантаў, практыкаванняў, вусных адказаў, у якіх занатавана 2070 прыкладаў моўных памылак. Ужо гэтыя лічбы сведчаць пра дастаткова вялікую колькасць тых, хто вывучае беларускую мову за межамі Беларусі. У гэтым рэчышчы існуюць значныя напрацоўкі і ў беларускай лінгвадыдактыцы. Аднак варта адзначыць і тэрміналагічную разнастайнасць пры называнні замежнай мовы як аб'екта вывучэння. Сам аўтар аперыруе наступнымі тэрмінамі:

- 1) беларуская мова як карэнная, этнічная мова сям'і / айчыны / матчына мова, мова беларускага народа;
- 2) беларуская мова як спадчынная, мова беларускіх эмігрантаў, беларусаў як нацыянальнай меншасці ў іншых краінах;
- 3) здабытая беларуская мова, беларуская мова як замежная для рускамоўных беларусаў у Беларусі і за мяжой, якія хочуць ёй авалодаць;
- 4) беларуская мова як замежная, беларуская мова для іншаземцаў.

Манаграфія структурна падзелена на чатыры часткі: 1) Беларуская мова: гісторыка-сацыялінгвістычны кантэкст; 2) Беларуская глотадыдактыка як галіна; 3) Агляд некаторых праблем тыпалогіі іншамоўных памылак;

4) Тыпалогія іншамоўных памылак палякаў, якія вывучаюць беларускую мову як замежную.

Першы раздзел карысны як для польскіх навучэнцаў (ён прадастаўляе звесткі з гісторыі Беларусі і беларускай мовы, тлумачыць некаторыя факты з агульнай польска-беларускай гісторыі), так і для беларусаў (дазваляе сістэматызаваць этапы вывучэння роднай мовы ў Беларусі і за яе межамі). Забытаны гістарычны шлях, неспрыяльныя адносіны ўладных структур, неадназначныя сацыяльныя і палітычныя стэрэатыпы ў поглядах уласнага насельніцтва і суседніх краін – усё гэта сталася прычынай доўгай нераспрацаванасці цэлай галіны беларускай метадычнай навукі – вывучэння беларускай мовы як замежнай. Гэты прагал пачаў запаўняцца пачынаючы з канца 1990-х гадоў і напрацоўваецца да цяперашняга часу.

У другім раздзеле манаграфіі гэты працэс грунтоўна апісваецца і аналізуецца. Аўтар называе прозвішчы Л. Сямешка, Т. Рамзы, В. Барысенка, Л. Станкевіч і інш.; узгадваецца праца Міжнароднай летняй школы беларусістыкі, Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны, Цэнтра беларускай мовы як замежнай, курсаў беларускай мовы «*Мова нанова*»; практыка выкладання нацыянальнай мовы як замежнай у Польшчы, Расіі, ва Украіне і іншыя прыклады глотадыдактыкі ў Беларусі і ў свеце.

У кнізе адзначаны даныя анкетавання польскіх студэнтаў-беларусістаў і замежных слухачоў Міжнароднай летняй школы беларусістыкі. Як паказваюць яго вынікі, цікавасць да беларускай мовы, нягледзячы на ўсе неспрыяльныя фактары, усё ж існуе, хоць і тлумачыцца рознымі прычынамі: «*даведацца, хто гэта беларусы*», «*Беларусь – terra incognita*», «*мова прыгожая, мілагучная*», «*цікавыя традыцыі, фальклор*», «*багатая культура*», «*вывучаю дзеля ўласнага развіцця*», «*дзеля стасункаў з беларускімі сябрамі*», «*каб падтрымаць беларускамоўную супольнасць*», «*каб мова не знікла з еўрапейскай мапы*», «*прыехаць на Радзіму, даведацца нешта новае для сябе*», «*удасканаліць маўленчыя навыкі*».

Карысна для беларусаў даведацца і пра існуючыя стэрэатыпы адносна беларускай мовы за мяжой (у прыватнасці, у Польшчы): «*мова вёскі*», «*заходняя руская гаворка*», «*бедная лексічна*», «*мова апазіцыі*», «*непатрэбная мова*», «*мёртвая мова*», «*мова, якая не функцыянуе ў рэальнасці*», «*не мова, мяшанка старапольскай мовы са старарускай мовай*», «*поўная запазычанняў польскіх і рускіх*», «*польская мова з рускім акцэнтам*», «*нават Лукашэнка ёю не гаворыць*», «*прыгожая і меладычная мова, але ёю не можна размаўляць пра навукі або на важныя тэмы*», «*беларуская мова гэта дыялект*». Што называецца, наводзіць на роздум...

Раздзелы трэці і чацвёрты прысвечаны непасрэдна «памылкалогіі» – як у агульнадыдактычным аспекце (раздз. III), так і ў непасрэдным дачыненні да беларускай мовы як замежнай (раздз. IV). Якраз апошні раздзел утрымлівае ў сабе аўтарскую тыпалогію маўленчых і моўных памылак палякаў, якія вывучаюць беларускую мову. Тыпалогія памылак надзвычай падра-

бязная, паколькі разглядае памылкі на розных моўных узроўнях – лексічныя, фанетычныя, словаўтваральныя, сінтаксічныя, арфаграфічныя, – і ўключае ў сябе наступныя пункты:

а) памылкі ў беларускай мове, выкліканыя знешняй інтэрферэнцыяй іншай замежнай мовы (рускай);

б) памылкі ў беларускай мове, выкліканыя знешняй інтэрферэнцыяй роднай мовы (польскай);

в) памылкі ў беларускай мове, выкліканыя недастатковым авалоданнем асноў яе лексіка-граматычнай сістэмы;

г) памылкі ў роднай (польскай) мове, выкліканыя знешнім уплывам замежнай мовы (беларускай), напрыклад, у некаторых сінтаксічных канструкцыях, ва ўжыванні міжмоўных амонімаў і паронімаў, у перадачы ўласных найменняў;

д) змешаныя памылкі (памылкі ў лексемах, устойлівых выразах, у словазлучэннях, у сказах);

е) памылкі аморфныя, якія парушаюць камунікацыю з прычыны незразумеласці граматычнай пабудовы выказвання;

ж) памылкі тоесныя, падобныя да названых у манаграфіі, але зафіксаваныя як наступства інтэрферэнцыі іншых моў, – напрыклад, беларускай і польскай, а потым польскай і чэшскай і г. д.

Відавочна, манаграфія Р. Калеты «Włędologia w glottodydaktyce białoruskiej» мае выразную практычную скіраванасць як для выкладчыкаў-беларусістаў, якія навучаюць беларускай мове іншаземцаў, так і для даследчыкаў беларускага мовазнаўства і беларускай гісторыі.

У лінгвадыдактыцы дыягностыка памылак, г. зн. даследаванне прычын як асобнай памылкі, так і цэлага тыпу памылак навучэнцаў, з'яўляецца адным з неабходных кампанентаў навучання. Вывучэнне і сістэматызацыя памылак пры авалоданні мовай (сваёй або роднай) дапамагае выбудаваць метадыку выпраўлення і папярэджання памылак, спрагназаваць далейшае навучанне, расставіць у ім пэўныя акцэнтны, вылучыць прыярытэтныя тэмы курса, метады і прыёмы.

Беларускага даследчыка, ды і проста неабыякавага аматара роднай мовы, выданне Р. Калеты зацікавіць менавіта сваёй аглядавай тэматыкай – I і II раздзелаў, у якіх апісаны і прааналізаваны стан і перспектывы беларускай глотадыдактыкі.

І. І. Караткевіч (Мінск)